

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

AUGUSTINUS'UN TANRI DEVLETİ

Doktora Tezi

EMİNE SAADET ÖNER

Danışmanı
Prof. Dr. KASIM TURHAN

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı Doktora öğrencisi EMİNE SAADET ÖNER nin tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.07.2007 tarih ve 2007-8/31 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

- Tez Savunma Tarihi : 19.07.2008
- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. KASIM TURHAN
- 2) Jüri Üyesi : PROF. DR. H.BEKİR KARLIĞA
- 3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MUSTAFA TAHRALI
- 4) Jüri Üyesi : PROF.DR.KENAN GÜRSOY
- 5) Jüri Üyesi : PROF.DR.HÜSEYİN SARIOĞLU

.....
.....
.....
.....
.....

Rahmetli hocam Prof. Dr. Faruk Zeki Perek'in aziz hatrasına

Annem Yurdusev Lim'e

ÖNSÖZ

Geç Antik çağ Hıristiyan felsefecisi ve teoloğu Saint Augustin'in Tanrı Devleti isimli eserini çeşitli boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde ele alıp yorumladığım bu çalışmamın çatısını oluşturmada büyük katkıları olan ve her aşamasında beni destekleyen, yüreklendiren çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Kasım Turhan'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca, bana emeği geçmiş eski danışmanım Prof. Dr. Fahrettin Olguner'e ve değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Mustafa Tahralı'ya teşekkürlerimi sunarım. Tez aşamasına dek süren öğrenciliğim süresince kendilerinden çok şey öğrendiğim başta Prof. Dr. Bekir Karlığa olmak üzere tüm hocalarıma müteşekkirim.

Tez çalışmam için kaynak toplamak üzere Paris'te kaldığım kısa süre zarfında, Augustin Çalışmaları Enstitüsü'nde (Institut d'Etudes Augustiniennes) tam gün çalışmama izin veren Enstitü direktörü Prof. Dr. Jean Claude Fredouille'e ve yardımlarından ötürü Enstitü çalışanlarına müteşekkirim.

Çalışmamı sürdürürken kütüphanelerden bana kitap, makale taşıyan kızım Zeynep ve yeğenim Ayşe'ye, bazı tercümelemleri yaparken katkıda bulunan kardeşim Sedef'e, tezi yazarken bilgisayara özgü bazı teknik ayrıntıları bana öğreten ve sorunları çözen Emrah Kuyumcu'ya, tezdeki bazı yazım hatalarımı düzelten Nail Kesova'ya, sabrı ve desteğinden dolayı da eşim Dr. Fatih'e teşekkür ederim.

ÖZET

Augustinus'un *Tanrı Devleti (De Civitate Dei)* adlı başyapıtı hakkında bir yorum etkinliği olan çalışmamız 1. Augustinus'tan önce Tanrı ve Devlet 2. Augustinus'un Tanrı Devleti 3. Augustinus'a göre Dünyevi Devlet 4. Tanrı Devleti ve Kutsal Kitaplar başlıkları altında dört bölümden oluşmaktadır.

Çok tanrılı dine inanan Romalılar'ın Alarik'in Roma'yı istilasından Hıristiyanları sorumlu tutması Augustinus'u *Tanrı Devleti*'ni yazmaya sevketmiştir. Pagan dini ve Stoa felsefesine karşı yürüttüğü ve Hıristiyanları savunduğu (apologie) bu eseri tarihsel, felsefi ve dini boyutlarıyla ele aldık. Ayrıca *İtiraf*lar gibi Augustinus'un diğer önemli eserlerinden çalışmamızın amacına uygun olarak yararlandık.

Augustinus Hıristiyanlığı paganlara karşı savunurken sadece Stoacılar'la tartışmaz. Platon ve Yeni Platoncu Plotinus ve öğrencisi Porphyrius'un yanısıra, çok iyi bildiği Cicero, Sallustius, Vergilius, Varro gibi Roma'nın klasik yazarlarının eserleri, tartışmalarının ana temalarının verimli kaynağıdır.

İlk günah nedeniyle düşmüş Adem ile Havva'nın çocuklarından oluşan insanlığın hakikatin bilgisine ulaşamayacağını savunan Augustinus kusurlu doğasının insanoğluna yeryüzünde bir Tanrı Devleti kurma yolunu kapadığı düşüncesindedir. Augustinus'un Tanrı Devleti, bu nedenle, eskatolojiktir. Romalıların Dünyevi Tanrılar Devleti olan Comhuriyet ve onu izleyen İmparatorluk'tan tek Tanrı Devleti'ne, filozofların döngüsel tarih anlayışından ilerlemeci tarih anlayışına, tek tek devletlerden evrensel Tanrı Devleti'e geçişi savunduğu; Stoacılar'ın determinizminin karşısına özgür iradeyi koyduğu için özgün bir eser olan '*Tanrı Devleti*' Augustinus'a göre, insanlığın nihai hedefi olmalıdır, dolayısıyla, Augustinus'un bu eseri bir siyaset teorisi ortaya koymaktan çok dini bir karektere sahiptir. Augustinus Tanrı Devleti' tasavvurunda, Platon'u izleyen bir idealist olarak görünür. Diğer taraftan, eleştirdiği

Dünyevi Devlet'in referansları siyasidir. Çünkü Augustinus, Dünyevi Devlet-Tanrı Devleti, Ben sevgisi-Tanrı sevgisi karşılığında savaşı, dünyevi rejimlerin tutarsızlıklarını, adaleti, iyi devlet idaresini, kötü hükümdarları vb. tartışırken tam anlamıyla bir realisttir.

Felsefeyi Vahiy (revelatio) ile bağdaştırmaya çalışan Augustinus'a göre, Tanrı'nın inayeti (gratia) erdemli bir hayat için şarttır. Kutsal Kitaplar'a getirdiği özgün yorumun yanında, filozoflarla tartışmasından çıkardığımız sonuca göre, felsefe Augustinus'un teolojisinin başlıca kaynağı ve vazgeçilmez koşuludur.

RÉSUMÉ

Dans cette étude j'ai entrepris de faire une interprétation du chef d'oeuvre d'Augustin intitulé *La Cité de Dieu*. Cette thèse est composée de quatre parties: 1. La notion de Dieu et l'Etat avant Augustin, 2. La Cité de Dieu selon Augustin 3. La Cité terrestre selon Augustin, 4. La Cité de Dieu et 'l'Ancien Testament et le Nouveau Testament'.

A la suite de l'invasion d'Alaric, la chute de Rome a poussé Augustin à écrire son oeuvre polémique et apologétique '*La Cité de Dieu*' pour rejeter les accusations des païens contre les chrétiens qui se sont retournés contre les Dieux de Rome. J'ai examiné cette oeuvre sous trois aspects: historique, philosophique et théologique. En plus, en conformité avec le but de mon étude, J'ai profité d'autres oeuvres importants d'Augustin comme *Confessions*.

En soutenant le christianisme contre la religion païenne, Augustin ne discute pas seulement avec les stoïciens, mais aussi Platon et Porphyre (le disciple de Plotin) dans leurs oeuvres, lui offrent les sujets de polémique. Les oeuvres des écrivains romains, comme Cicéron, Salluste, Virgile et Varron, sont pour lui les sources fécondes de polémique et d'apologie.

La Cité de Dieu, selon Augustin, doit être le but ultime de l'humanité. A cause du péché originel d'Adam et d'Eve, Augustin pense que l'homme terrestre est incapable d'atteindre la vérité absolue, c'est pourquoi, l'homme ne peut pas fonder une cité idéale sur la terre. Il décrit toute l'histoire de la société politique de la Cité terrestre et par conséquent il présente la cité eschatologique comme remède contre les malheurs de la cité terrestre. Par ailleurs, d'une part dans sa conception de la Cité de Dieu Augustin paraît comme un idéaliste qui suit la voie tracée par Platon, d'autre part, ses références politiques de la cité terrestre montrent le réalisme d'Augustin.

Pour Augustin, il existe deux amours; l'un saint, l'autre impur; l'un de charité, l'autre d'égoïsme; auxquels correspondent deux cités. Deux amours et deux cités se mêlent dans ce monde à travers les siècles, jusqu'au dernier jugement qui les séparera sans retour. Augustin oppose donc la Cité de Dieu à la Cité terrestre, l'amour de soi à l'amour de Dieu. Dans le cadre de cette tension entre ces deux amours, il analyse et critique les inconsistances des régimes politiques, la justice, les mauvais empereurs etc.

Augustin exhorte ses lecteurs à se détourner des biens terrestres, des dieux, à viser la cité de l'unique Dieu, à renoncer à la conception d'histoire cyclique des philosophes pour choisir une nouvelle conception d'histoire qui se dirige vers le bien, à faire un pèlerinage en partant des cités terrestres vers la cité universelle de Dieu. En plus, en mettant le libre arbitre à la place du déterminisme stoïcienne il rend l'homme responsable de toutes ses actions. Tous ces transformations fondamentales rendent La Cité de Dieu une oeuvre tout à fait originelle. Il veut établir une harmonie entre la révélation et la philosophie. La grâce de Dieu est absolument nécessaire pour le salut des hommes.

En dernière analyse, l'exégèse d'Augustin sur l'Ancien et le Nouveau Testaments mise à part, dans cette étude, j'ai tâché de démontrer que la philosophie constitue la source fondamentale et la condition indispensable de la théologie d'Augustin.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
RÉSUMÉ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
Aurelius Augustinus (Saint Augustin)'un hayatı.....	16
I. AUGUSTINUS'TAN ÖNCE TANRI VE DEVLET	49
Platon'da Tanrı ve Devlet.....	52
Aristoteles' de Tanrı ve Devlet.....	65
Stoacılar'da Tanrı ve Devlet.....	82
Yeni Platonculuk'ta Tanrı ve Devlet.....	88
Eusebius'a göre Tanrı ve Devlet.....	90
II. AUGUSTINUS'UN TANRI DEVLETİ	93
Tanrı Devleti'nin Kitapları	93
Tanrı Devleti'nin yazıldığı dönemde Roma İmparatorluğu'nun durumu	99
Tanrı Devleti =De Civitate Dei.....	104
Tanrı Devleti (Civitate Dei), Göksel Devlet (Civitas caelestis), Dünyevi Devlet (Civitas terrana).....	110
III. AUGUSTINUS'A GÖRE DÜNYEVİ DEVLET	111
Saeculum, Dünyevi Devlet'in temel özellikleri.....	111
İnsan anlayışı	119
Adalet anlayışı.....	123
Cicero'nun De re Publica'sındaki adalet anlayışı.....	124
Şan (gloria) tutkusu	132
Erdem (virtus) ve vatanseverlik	135
Savaş ve barış.....	140
Kahramanlık.....	149
Tanrı anlayışı	151
Stoacı teolog Varro	151
Varro'nun eseri De Philosophia'nın Tanrı Devletindeki Felsefi Yorumu.....	167
Asylum'un anlamı ve önemi.....	177
Lucius Apuleius ve demonlar	188
Metamorfoz, büyü ve büyücülük.....	192
Hermes Trismegistus ve tanrıları yapma sanatı	193
Kader hakkında (De fato)	198
Özgür irade (liberum arbitrium).....	201
Cicero ve Augustin'e göre fail neden ve özgür irade	203
Ruhların Göçü ve Diriliş.....	209
IV. TANRI DEVLETİ VE KUTSAL KİTAPLAR.....	228

Tarih'i yaratan zaman'ın ezeli dünya'ya eklememesi ve Mucize'nin önem ve anlamı	228
Augustin'e göre yaratılış ve zaman	233
İsa ve İnsanların yaratılış farkı	239
Melekler	245
Cevherleri ve nitelikleri arasındaki farklar açısından varlıklar	247
Ölüm	251
Kutsal Kitaba göre tarih, İki sitenin hikayesi	262
Son Yargı (Kıyamet günü)	266
Kilise ya da Göksel Devlet (caelestis ciuitas)	273
SONUÇ	281
BİBLİYOGRAFYA	292

Adalet anlayışı

“İnsanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle yapın”
(Matta, VII,12)

Saint Augustin Cicero'nun adalet anlayışını her ne kadar eleştirse de, onun yasa'ya verdiği üç niteliği aynen benimser: ezeli, değişmez ve evrensel. Yasa ezeldir çünkü dünya'nın yaratılışından önce onu yaradan Tanrı'da idi. Yasa değişmez (incommutabilis) çünkü hakikattir, adalet ve bilgeliktir, fikirler zaman içinde değişse, gelenekler dönüşse de hakikat, adalet ve bilgelik değişmez, aynı şekilde, yasa da zaman ve uzama göre değişmez. Evrenseldir, Tanrı her türlü düzenin, kuralın ya da güzelliğin kaynağı, prensibi olduğuna göre tüm yaratılanları kapsar.³³⁹ Burada söz ettiğimiz yasa Augustin tarafından doğal yasa olarak adlandırılır, Kalplere Tanrı tarafından yazılan ve akıl sahibi insanın kendi vicdanında keşfettiği bu yasa Tanrı'nın ezeli yasasıdır (Lege Dei Aeterna). Bu vicdan yasası, insanda ilk atası Adem'in doğuşundan beri vardır, dolayısıyla de Cennetten çıkarılmasından önce de mevcuttu. Augustin ayrıca kişi'nin kendini koruma yasasından söz eder. Kendini koruma içgüdüğü adını verdiği bu yasayı ben-sevgisi'nden ayırır. Ben-sevgisi kendisini evrenin merkezinde gören günahkâr insanın özelliğidir.

Tanrı yasası, ahlâk ve adaletin temel prensiplerini teşkil eder, öte yandan, insan ilişkilerini düzenleyen ve insanlar tarafından kaleme alınan pozitif yasalar zamana ve yere göre ihtiyaçlar ve koşullara bağlı olarak değişir, pozitif yasalar değişken olabildikleri gibi kusurlu da olabilirler, bazen zalim bir tiran tarafından iyi bir yasa yürürlüğe sokulabilir. Yasa koyucu iyi olduğunda da insanların çıkarları yasalardaki boşluklardan yararlanmak suretiyle onları etkisiz kılabilir, değişken ve yetersiz olan bu yasalar koşullara göre elden geçirilmeli, düzeltilmelidir. Vicdan yolu ile Tanrı tarafından aydınlatılan insan yaptığı yasaları ilâhi yasa ışığında düzeltir: pozitif yasalar aslında doğal yasa'nın tezahürleridir. Augustin üç türlü temel yasadaki söz eder: İbrani

yasası, gentiles yasası ve hakikatin yasası (İsa yasayı tamamlamak için geldiğini söylemiştir)³⁴⁰

Ahlâki yargıların da değişken olduğunu belirten Augustin, günahkâr insanın da ahlâki yargılara vardığını belirtir ancak insan zihni doğası gereği eylemlerinin hangisinin iyi hangisinin kötü olduğu yargısına varamaz. Kurallar (normlar) değişmediği halde insan zihni değişkendir: adalet normları doğru olsalar da insan zihni gayrı adil değerlendirme yapabilir; ancak Tanrı insan ruhunu aydınlatır, en günahkâr insan dahi bu aydınlanmanın dışında kalmaz.

Cicero'nun De re Publica'sındaki adalet anlayışı

Scipio Africanus *De re Publica*'da devlet ve halkı şöyle tanımlıyor:

Kamusal varlık diye adlandırdığımız şey halka ait bir varlıktır. Bir halk tesadüfen bir araya gelmiş insanlar topluluğu değildir; fakat sadece kanunların hakimiyetinde ortak yarar hedefi doğrultusunda kurulmuş bir topluluktur.³⁴¹

Yaptığı tarife göre Scipio sınırsız bir kudretin bir tiranın ellerine düşmesi halinde, devletin artık varolamayacağını savunmaktadır:

Tek bir kişinin acımasızlığı yüzünden tüm yurttaşların ezildiği, kanunların, rekabetin, toplumun yani halkı halk yapan her şeyin yok edildiği bir siteyi respublica ya da halkın varlığı olarak tanımak mümkün müdür?³⁴²

³⁴⁰ Gustave Combès, *La doctrine politique de Saint Augustin, la loi*, Paris: Librairie Plon, 1927, s. 119-157.

³⁴¹ Cicéron, *De la République, des lois*, trad. Par Charles Appuhn, Paris: Flammarion, 1965, livre I 25 (39); Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, II, 21.

³⁴² "Scipio: reportare. ergo illam rem populi, id est rem publicam, quis diceret tum dum crudelitate unius oppressi essent universi, neque esset unum vinculum iuris nee consensus ac societas coetus, quod est populus ?" Cicéron, *De la République*, livre III, 43.

Scipio'nun söyleminin yer aldığı her iki pasaj da *Tanrı Devleti*'nde ortaya çıkar.³⁴³ Augustin, toplumsal uyum ve adalet konusundaki görüşlerini ortaya koymak için Scipio'nun sözlerinden yararlanıyor.³⁴⁴

Scipio, sitedeki adaletin avantajları konusunda daha kapsamlı bir açıklama yapıyor. Tartışmaya katılan Philus söz alıyor, sorunun daha özenle tartışılmasını ve halkın inandığı gibi adalet olmadan devletin yönetilemeyeceği bahanesiyle adalet üzerinde uzlaşmaya varılmasını talep ediyor. Scipio, tartışıp bir sonuca varmayı kabul ediyor ve şu prensibi ortaya koyuyor:

Bir devletin adaletsiz şekilde yönetilebilmesinin yanlışlığının yanı sıra, sıkı bir adalet olmaksızın da yönetilemeyeceğini söylüyor. Adaletsiz bir şekilde hükümet edebilmeyi ileri sürmek yanlıştır. Aslında en üst düzey adalet olmaksızın da herhangi bir hükümetin varlığı imkânsızdır.

Tartışma ertesi gün devam ediyor. Philus, bir devletin adaletsiz yönetilemeyeceği görüşünü savunmayı üstleniyor. Gerçeğe yakın nedenlerle adaletin devlete yararlı, tersinin ise zararlı olduğuna inanmaktadır. Bir devleti güçlü bir adalet sistemi olmaksızın yönetmek ve muhafaza etmek imkânsızdır. Scipio sözü alır ve yukarıda belirttiğimiz devlet tarifini yapar. “Res publica halkın varlığıdır.” Halk, bireylerin rastgele bir araya gelmesi demek değildir, toplumdaki bireylerin herbirinin onayladığı

³⁴³ Saint Augustin, *aynı eser*, II, 21.

³⁴⁴ “Lirler ve flütlerin bir ezginin ya da seslerin bir ifadesi olması gibi, farklı sesler arasında belli bir uyumu korumak gerekir, bu uyum olmadığı takdirde sesler birbirine karıştığında ve ahengsiz olduklarında hassas kulaklar için dayanılmaz hale gelir, öte yandan, farklı seslerin dengeli olması halinde, seslerin birlikte çıkması uyarlı ve ahenkli hale gelir, tıpkı farklı sesler arasında olduğu gibi, aynı şekilde, üst, orta ve alt düzey düzenler (kurumlar) arasında iyi düzenlenmiş ilişkiler sayesinde, site ahengini birbirinden en farklı kurumların uyumunda bulur. Müzisyenlerin ezgide ahenk diye adlandırdıkları şey, her türlü devletin selametini teminat altına alacak en iyi ve en sağlam bir bağdır. Ve bu bağ, adalet olmaksızın varlığını hiçbir şekilde sürdüremez.” Saint Augustin, *aynı eser*, II, 21; Cicero'nun metninde Scipio şöyle söylüyor: “Nasıl ki flüt ve lir melodileri ve sesleri vurguların (accentes) çeşitliliği nedeniyle, bozuklukları ve ahenksizlikleri yüzünden tecrübeli kulakları rahatsız ediyorsa, bu melodiler ve seslerin ahengi ve mükemmelliği de birbirine benzemeyen çok sayıda ses vurgusunun uyumundan meydana gelir; aynı şekilde, devletin çeşitli düzenleri (ordres) arasındaki uyuşma ve bu düzenler arasındaki dengenin ürünü olan siyasi ahenk müzikte olduğu gibi birbirine karşıt elemanların uyumundan doğar. Müzikte ahenk dediğimiz şey (quae harmonia a musicis dicitur) devlette uyuşma (ea est in civitate concordia), toplumun en mükemmel bağı, devlet kudretinin en sağlam garantisidir. Fakat adalet olmadığı zaman bu uyuşma olanaksız hale gelir (eaque sine iustitia nullo pacto esse potest).” Cicéron *De la République*, II, 42 (69).

hukuki bir bağla birbirine bağlanmış insanlardan oluşan bir bütündür.³⁴⁵ Scipion yaptığı tarifi tartışmalardaki yararını gösterdikten sonra, Res publica ya da “halkın varlığının” ister bir kral, isterse soylulardan bir grup ya da tüm halk tarafından yönetilsin, namuslu ve adil bir hükümetin varlığına bağlı olduğu sonucuna varıyor. Fakat kral adil olmadığına ona Yunanlılar gibi tiran adını veriyor. Soylular adil olmadığına, gruplarına bölücü (faction), halk adil olmadığına ise uygun ve bilinen bir terim bulamadığından bu idare şekline yine tiranlık adını veriyor; her üç durumda da devlet Scipio’ya göre, sadece bozulmakla kalmıyor, tamamen yok oluyor. Çünkü, bir tiran ya da bölücü ayrımcı bir grup, onu kendi menfaati için ele geçirdiğinde “halkın varlığı” (rem publicam) olmaktan çıkıyor. Adil olmadığına halk da halk olma özelliğini kaybediyor, çünkü halk hakkında Scipio’un yaptığı tarife uygun olarak ortak menfaatlere dayalı onaylanmış bir hukuku temel alarak kurulmuş bir ortaklıktan söz etmek artık mümkün olmuyor.

Bütün bu yorumlarla bezediği aktarmalardan sonra Augustin, sözü Roma devletine getiriyor:

Böylelikle Roma Cumhuriyeti (Respublica) Sallustius’un ifade ettiği şekilde utanç verici bir şekilde bozulmakla kalmamıştır, yukarıda önemli şahsiyetlerin tartışmada ortaya koydukları gibi, artık hiçbir şekilde mevcut da değildir. Cicero, beşinci kitabının başına Ennius’un şu dizesini alır. “Roma devleti, antik gelenekleri ve büyük şahsiyetleri sayesinde var.”³⁴⁶

Roma’nın ataları çok üstün ve güçlü insanlardı, bu mükemmel insanlar antik gelenekleri ve kendi atalarından gelen kurumları muhafaza etmişlerdi. Oysa diyor Cicero, “zamanımızda büyüleyici bir tablo sergilemiş olan Res Publica geriledi, eski renklerini canlandırmayı ihmal etti ve amacını unuttu. Uygulayan kimse kalmadığı için Roma’yı ayakta tutan antik geleneklerden geriye pek bir şey kalmadı”, Cicero, sözlerini şu şekilde tamamlıyor: “Çünkü Respublica kelimesini muhafaza ederken, kaderin

³⁴⁵ “populum autem non omnem coetum multitudinis utilitatis commonione sociatum esse determinat” Saint Augustin, *aynı eser*, aynı yer.

³⁴⁶ “Nostris enim vitis non caso aliquo rem publicam verbo retinemus re ipsa vero iam pridem amisimus”, *aynı eser*, aynı yer. “Moribus antiquis rest stat romana virisque.” Cicero, *De Republica*, livre V, 1.

etkisiyle değil, kötü fiillerimiz yüzünden uzun zamandan beri (res'in) hakiki anlamını³⁴⁷ kaybetmiş bulunuyoruz.”

Augustin, Scipio Africanus'un³⁴⁸ ölümünden uzun yıllar sonra Cicero'nun onun sözcülüğünü yaptığını belirttiikten sonra, kitabında (*Tanrı Devleti*) savını tekrarlıyor: *De re Publica*'daki tartışmanın İsa'nın gelişinden çok önceleri gerçekleştiğine dikkat çekiyor ve Cicero'nun yakındığı geleneklerin unutulmasından Romalıların tanrılarının davranışlarını sorumlu tutuyor. Çünkü tanrılar tıpkı Truva gibi Roma'yı da kurtarmak için herhangi bir çaba göstermemişlerdi. Cicero'nun Scipio'nun ağzından aktardığı “halkın varlığı” (**res publica**) tarifinin gerçek devleti işaret etmediğini, bunun olsa olsa eski Romalılar ve onları takip eden nesillerin görece daha iyi kabul edilebilir devlet idaresini yansıttığını, hakiki adaletin İsa'nın kurucusu ve yöneticisi olduğu devlette gerçekleşebileceğini savunuyor. Augustin'e göre, İsa'nın devletine istenirse Respublica da denilebilir. Çünkü halkın varlığı (res publica) kelimesinin alışlagelen terminoloji dışında, hakiki adaletin tesis edildiği başka bir anlamı da kapsamı gerekir. Augustin tarifini yaptığı bu devletin adını (Civitas Dei) Kutsal Kitap'tan aldığını açıklıyor.³⁴⁹

Augustin, Scipio'nun devlet tarifini kendisinin ortaya koyduğu iki devlet doktrini çerçevesinde değerlendiriyor.³⁵⁰ Augustin, Roma'nın krallıkla yönetilen ilk dönemine **laudabili tempore** (övgüye değer saygın dönem) sıfatını yakıştırıyor. Augustin'in diğer bir kaynağı da Sallustius. Sallustius'un da aktardığı gibi, bu dönemde adil ve ciddi bir yönetim varken, Tarquinius'un³⁵¹ Etrüsklerin desteğiyle krallığı yeniden ele geçirme girişimi nedeniyle, Roma korkunç bir savaşa giriyor. Krallığın ortadan kaldırılmasıyla,

³⁴⁷ **Res** Latincede birçok anlama sahip bir kelimedir: şey,varlık, yaratık, olgu, hakikat, fayda, avantaj, servet, zenginlik,olay, olgu, iş, neden, vasıta ve kamuya ait şey, hülümet, tarihsel olay. *Dictionnaire Latin, Français*, Henri Goelzer, Paris: Flammarion, 1966.

³⁴⁸ Publius Cornelius Scipio Æmilianus Africanus minor (İ.Ö 185-129) Romalı General, Devlet adamı.

³⁴⁹ “Gloriosa dicta sunt de te, civitas dei”: Allah'ım, senin sitende oturanların çok büyük bir mutluluk içinde oldukları söyleniyor. Mezmurlar, Bab 84, 4: *Kitab-ı Mukaddes*'deki çeviride senin evinde oturanlar ne mutludur şeklinde tercüme edilmiştir.

³⁵⁰ Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, V,18, ayrıca bk. Tite-Live, *Histoire Romaine*, II, 5; Cicéron, *De la République* livre I , 39.

³⁵¹ Tarquinius Superbus 7. ve son Roma kralı.

ilk konsüller ortaya çıkıyor. Konsül Junius Brutus³⁵² meslektaşı Tarquinius Collationus'u³⁵³ Roma'dan kovuyor. Tarquinius'un tekrar krallığı ele geçirmesine yardım eden oğullarını ve karısının kardeşlerini öldürten Brutus'a Vergilius övgü dolu dizelerini ithaf ediyor: “bahtsız!” gelecek nesiller onun yaptıkları (oğullarını öldürmesi) hakkında hangi yargıya varırlarsa varsınlar, vatan aşkı ve sınırsız şan ve şeref arzusu zafer kazanacaktır.”³⁵⁴ Augustin, Brutus ile Tarquinius vakasını ayrıntılarıyla anlattıktan sonra,³⁵⁵ Respublica'nın bu olaylardan hiçbir fayda elde edemediğinin altını çizerek Junius Brutus'u çocuklarının katili olarak vatan aşkına sahip şan ve şeref kazanmış bir kahraman olarak değil, bir günahkâr olarak nitelendiriyor. Vergilius'un dizelerinde tasdik edilen ve övülen Roma'nın şan ve şeref anlayışını en ağır şekilde eleştiriyor.³⁵⁶ Augustin, Dünyevi Devlet'in şanı uğruna Brutus'un kendi evlatlarını öldürmek zorunda kaldığını tekrarlayarak, vatanın bekası için insanların kendi çocuklarını öldürmeye itildiğine dikkat çekiyor.³⁵⁷ Augustin'e göre, Romalılar bu olaylar sırasında kendilerini Tarquinius'tan değil, insanları övülme arzusuna sevk eden demonlardan ve onların şefi şeytanlardan kurtarmaları gerekirdi. Augustin, eleştirilerinden sonra, bütün bu suçlardan tamamen arınmış ve adaletin kusursuz olarak tecelli edeceği Tanrı Devleti'ni dünyevi ihtirasların insanları sürüklediği acılardan kurtaracak bir alternatif devlet olarak sunar.

358

Augustin, *Tanrı Devleti*'nin XIX. kitabında konuya tekrar dönüyor: “Scipio'nun, Cicero'nun *De re Publica* isimli kitabında yaptığı tarife göre, Roma'da respublica'nın hiçbir zaman mevcut olmadığını göstererek, ödevini yerine getireceğini ifade ediyor.

³⁵² Lucius Junius Brutus Roma Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk konsüllerinden biridir. Kızkardeşi Lucretia'nın son kral Tarquinius Superbus'un oğlu tarafından kaçırılması üzerine krala karşı ayaklanma hareketini başlatmıştı. http://en.wikipedia.org/wiki/Lucius_Junius_Brutus.

³⁵³ Roma Cumhuriyeti'nin kurucuların konsül İ.Ö.509 da sürgün edilmiştir. Lucretia (Fr. Lucrèce) nın kocasıdır.

³⁵⁴ “consulis imperium hic primus saeuasque securis accipiet, natosque pater noua bella mouentis ad poenam pulchra pro libertate uocabit, infelix, utcumque ferent ea facta minores: uincet amor patriae laudumque immensa cupido”: “(Konsul Brutus'un) oğulları yeni savaşların kıskırtıcılığını yaaparken, babaları özgürlük adına onların canına kıydı: Bahtsız! Gelecek nesiller onun bu davranışı hakkında ne tür yargıya varırlarsa varsınlar ondaki muazzam vatan aşkı ile şana kavuşma arzusu egemen olacaktır.”Virgile, *Énéide*, livre VI, 820-823.

³⁵⁵ Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, III, 16; Titus Livius, *Ab Urbe Condita* (Fr. *Histoire Romaine: Roma Tarihi*), livre I içinde ‘Guerres contre les Étrusques’, 1-15 (5) [509-499]; Sallustius, *Historia*, 1, 11.

³⁵⁶ Saint Augustin, *aynı eser*, III, 16.

³⁵⁷ “(Brutus'un) Kendi oğullarını öldürmesi, bu vatanın gerek evlatlarımız için yaptığımız birikimleri fakirlere dağıtmamızı talep etmek, gerekse inanç ve adalet uğruna bizi evlatlarımızı yitirmemize sebep olacak bir tecrübeye zorlamak gibi ihtiyaçlarını tatmin etmekten çok daha zordur.” Saint Augustin, *aynı eser*, XVIII, 1.

³⁵⁸ Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, V, 18.

Scipio, devleti halkın varlığı olarak adlandırmıştı.³⁵⁹ Bu tarif gerçek ise Augustin'e göre, Roma tarihinin hiçbir döneminde respublica olamamıştır. Çünkü Scipio respublica'yı halkın müştereken onayladığı kanuna göre yönetilen ve ve menfaat ortaklığına dayanan kalabalık bir insan topluluğu olarak tarif etmiştir.³⁶⁰ Herkes tarafından onaylanan kanundan ne anladığını tartışma sırasında açıklayan Scipio'ya göre, res publica adalet olmadan yönetilemez, hakiki adaletin tesis edilemediği yerde hukukun varlığından söz edilemez. Çünkü kanunla yapılan adaletle yapılan demektir. Dolayısıyla de, adaletin olmadığı yerde kanun da yoktur. Haksızlıklar yapan kurumların hukuki değeri kalmaz. Böylelikle, her bireyin onayladığı bir kanuna göre yaşayan ve adına halk denen topluluktan adaletin olmadığı yerde söz etmek mümkün değildir; Augustin'in ifadesiyle:

Scipion'un ya da Cicero'nun yaptığı tarife göre, halkın olmadığı yerde halkın "varlığı" (res) da olamaz. Onun yerine halk adını hak etmeyen bir insan kalabalığından söz edilebilir sadece.³⁶¹

Sonuç itibariyle, Respublica halkın varlığı ise, ve müştereken onayladıkları bir kanuna göre bir araya gelmiş insanların oluşturduğu bir halk yoksa, (adaletin olmadığı yerde hukuk da yoktur) kaçınılmaz olarak adaletin olmadığı yerde respublica da olmayacaktır.³⁶² Augustin, bu noktada, önce adaletin tarifini yapıyor: "**Adalet, her bireye kendisine ait olan şeyi veren erdemdir.**"³⁶³ Daha sonra Tanrı'nın adaleti ile insanın adaletini karşılaştırıyor: Augustin için insan adaleti: "Erdemden nasibini almamış saygı bilmez ruhlara (demonlara) hizmet ettirmek için insanı hakiki Tanrı'nın yerine koyan adalettir."³⁶⁴ Tarifini yaptığı insan adaletinin bu durumda herkese hakkını

³⁵⁹ "quibus apud Ciceronem utitur Scipio in libris de re publica, numquam rem publicam fuisse Romanam" Saint Augustin, *aynı eser*, XIX, 21.

³⁶⁰ "Populum enim esse definiuit coetum multitudinis iuris consensu et utilitatis communionem sociatum." Saint Augustin, *aynı eser*, XIX, 21.

³⁶¹ "Quocirca ubi non est uera iustitia, iuris consensu sociatus coetus hominum non potest esse et ideo nec populus iuxta illam Scipionis uel Ciceronis definitionem et si non populus, nec res populi, sed qualiscumque multitudinis, quae populi nomine digna non est." Saint Augustin, *aynı eser*, XIX, 21.

³⁶² "Ac per hoc, si res publica res est populi et populus non est, qui consensu non sociatus est iuris, non est autem ius, ubi nulla iustitia est: procul dubio colligitur, ubi iustitia non est, non esse rem publicam". Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, XIX, 21.

³⁶³ "Iustitia porro ea uirtus est, quae sua cuique distribuit." Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, XIX, 21.

³⁶⁴ "Quae igitur iustitia est hominis, quae ipsum hominem Deo uero tollit et inmundis daemonibus subdit ?" Saint Augustin, *aynı eser*, XIX, 21.

veren adalet anlayışı ile bağdaşmayacağını gösteriyor. Augustin, insanın, onu yaratan Tanrı'sı yerine aldatan, yanıltan demonların tesiri altına girmesini, başkasının malını haksız biçimde ele geçiren hırsızın yaptığı adaletsizliğe benzetiyor. Cicero'nun *De re Publica*'sındaki adaletle adaletsizliğin devlete sağladıkları yararlar açısından, yürütülen tartışmada, taraflardan biri devletin varlığını kazanması ve genişlemesi için adaletsizliğin gerekli olduğunu ileri sürerken, diğeri itaatin ancak hukukun her türlü istismarı kontrol altına alması halinde faydalı olabileceğini; bunun da ancak kötülük yapma imkânının ortadan kaldırılması ile mümkün olabileceğini savunuyor. İkinci görüşe göre; adalet işlediğinde, itaati zararlı olması muhtemel özgürlüğe tercih etmek gerekiyor. Augustin, ikinci görüşü kabul ediyor. Ona göre, bazı kişiler için itaat yararlı; ancak Tanrı'ya itaat herkes için yararlı, (Augustin) bu çerçevede şu sonuca varıyor: "Tanrıya itaat etmediğinde insanda ne tür bir adalet var olabilir ki ?" ³⁶⁵ İnsan Tanrı'ya itaat etmediğinde ruhu bedenine, aklı da kötülüğe hükmedemez. Augustin için adaletin biricik kaynağı bireydir:

Ve tek bir insanda hiçbir adalet duygusu yoksa, birbirine benzer insanların bir araya gelmesiyle oluşan insan topluluğunda nasıl adalet olabilir ? ³⁶⁶
Dolayısıyla birçok insanı bir araya getirip onlardan bir halk yapan (hepsi tarafından onaylanan) hukuk olmaz ve halkın varlığından bir *respublica* meydana gelmez. ³⁶⁷

Adalet ve adaletsizlik üzerine yapılan tartışmada, halkın adalet olmadan hükümet edilemeyeceğine olan inancına rağmen, adaletsizliğin doğruluğunun gerekçesini göstermeyi üstlenen Philus³⁶⁸ sözü İsa'dan önce 155 yılında Romalıları adalet hakkında söyledikleriyle şaşkınlığa uğratan Akademi üyesi filozof Carneades'e getirir.³⁶⁹ Carneades, adaletin başlıca savunucuları Aristoteles ve Platon'un tezlerini bir anlamda çürütmek suretiyle adaletsizliğin doğru olabileceği düşüncesine meşruluk

³⁶⁵ Saint Augustin, *aynı eser*, XIX, 21.

³⁶⁶ Et si in homine tali non est ulla iustitia, procul dubio nec in hominum coetu, qui ex hominibus talibus constat." Saint Augustin, *aynı eser*, XIX, 21.

³⁶⁷ "Non est hic ergo iuris ille consensus, qui hominum multitudinem populum facit, cuius res dicitur esse res publica." Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, XIX, 21.

³⁶⁸ Cicero, *De la République*, III, 17-24. Saint Augustin, *aynı eser*, II, 21.

³⁶⁹ Saint Augustin, *aynı eser*, aynı yer; Cicéron, *De la République*, livre III, 42-44.

kazandırmıştı. Carneades'in kanıt olarak ileri sürdüğü görüşüne göre, insanlar kanunları menfaatlerine hizmet etmesi için yapmışlardır. Bu kanunlar aynı ulus içinde zaman içinde farklılaşan geleneklere göre değişir, doğa kanununa gelince o da gerçekleşmeyecek bir hayalden ibarettir. Dünyadaki tüm insanlar ve genel olarak tüm canlı varlıklar, kendilerini harekete geçiren aşktan başka bir şeye sahip değildirler. Dünyada adalet diye bir şey yoktur, eğer bir yerlerde mevcut olsa idi, insanın kendi zararına bir başkasına hizmette bulunması ancak bir delilik işareti olabilirdi.

Philus ve Laelius arasındaki tartışmanın özü emperyal bir devletin adalet olmaksızın varlığını koruyamayacağıdır. Adalet herkese kendisine ait olanın verilmesini sağlayan erdemdir. Bir kısım insanın diğer bir kısım insana kulluk etmesi adil değildir; ancak kulluk edene bir avantaj sağladığında bu ilişki adildir, çünkü bu kişilerin kötülük yapma olasılığını ortadan kaldırır. Augustin'e göre, adaletin hakiki temeli Tanrı'dadır. Tanrı'ya itaat adaletin vazgeçilmez koşuludur:

Doğa dahi bize yüce bir örnek sunmaktadır, yoksa **Tanrı insana, ruh bedene ve akıl tutkulara neden hükümsin ki?**³⁷⁰ Bu örnek bize kulluk etmenin, bazılarına yarar sağladığını; ancak Tanrı'ya kulluk etmenin herkes için yararlı olacağını göstermektedir. Oysa ruh Tanrı'ya itaat ettiğinde bedene de adil bir şekilde hükmetmiş olur, dahası akıl da ruhun

³⁷⁰ Cicero'nun *De re Publica*'sında, adalet ve adaletsizlik üstüne tartışmada, adaletsizliğin gerekliliğini savunanlara göre, adaletsizlik olmadığı takdirde, hiçbir devlet varlığını sürdüremez ve büyüyemez, aynı şekilde, insanların kendilerine hükmedenlere itaati de adaletsizliğin bir parçası olmasına rağmen sitede düzene hakim olan devlet, bu adaletsizliği yapmaz ise, ele geçirdiği topraklarda yaşayanlara hükmedemez. Adaletin vazgeçilmez şart olduğunu savunanlara göre, devlet hükmetme meşruyetini sitede yaşayan insanların menfaatine uygun hareket etmekle sağlayabilir, kötülerin elinden kötü fiilleri yapma imkânı alındığında, boyun eğmiş insanlar, özgür oldukları günler göre, daha iyi bir durumda olacaklardır. (Aristoteles'e göre ise, doğası gereği köle olanların sahiplerine boyun eğmeleri gerekir. Politika, I.5). Bu teoriyi desteklemek için Cicero doğadan alınan bir örneği dile getiriyor: "Doğanın zayıfların yüce menfaati için egemenliği güçlü olanlar bahşettiğini görmüyor muyuz ? Öyleyse, Tanrı neden insana, ruh bedene, akıl cinsel arzuya, öfkeye ve ruhun diğer bozuk kısımlarına hükmetmektedir ?" Cicéron, *De La République*, livre III, 24. s.87-88. Cicero'nun doğadan aldığı bu benzetme *Tanrı Devleti*"nde alıntı olarak ortaya çıkıyor: " Nonne Cicero in libris de re publica, cum de imperiorum differentia disputaret et huius rei similitudinem ex natura hominis adsumeret, ut filiis dixit imperari corporis membris propter oboediendi facilitatem; uitiosas uero animi partes ut seruos asperiore imperio coherceri? Et utique ordine naturali animus anteponitur corpori, et tamen ipse animus imperat corpori facilius quam sibi.": "Cicero *De re Publica*'nın kitaplarında, hükümetlerin birbirlerine olan farklarını tartışırken, insan doğasıyla benzerlikler arayıp, bedenimizin organlarına -tez bir şekilde itaat etmeleri nedeniyle, kölelere benzer şekilde, çocuklara hükmedildiği gibi- kolaylıkla hükmettiğimiz gibi, ruhun bozuk kısımlarının da sert bir rejime boyun eğmek istediğini söylemiyor mu ? Bununla beraber, doğanın düzenine uygun olarak ruh bedene üstün olmasına rağmen bedene kendine hükmettiğinden daha kolay bir şekilde hükmediyor." Augustin, *La Cité de Dieu*, XIV, 23.

egemenliğinde tutkulara hükmedecektir. Mademki Tanrı'ya itaat ettiği için ruh bedene, akıl da tutkulara hükmedebilmektedir, o halde Tanrı'ya itaat etmeyen insanda adalet nasıl varolabilir ? Tanrı'ya inanca uzak duran bir adamda hiçbir adalet duygusu olmadığı takdirde, bu tür kişilerden mürekkep bir toplumda da kesinlikle adalet olmayacaktır. Bu noktadan hareketle onlara halk adını veren uzlaştıkları bir hukuka sahip olamayacakları için res publica'ya da sahip olamayacaklardır. Scipio'nun halk tanımına dahil ettiği fayda kelimesi hakkında ne diyebilirim? Yakından bakıldığında, insanlardan daha ahlâksız olan tanrı tanımaz ruhlar oldukları için, insanlardan tanrılara sundukları adaklardan isteyen demonlara hizmet edenler gibi Tek Tanrı'ya inanmayanlara fayda sağlayacak hiçbir şey yoktur.³⁷¹

Şan (gloria) tutkusu

Augustin, insanın şan'a kavuşma tutkusuyla, hükmetme tutkusu arasında fark olduğunu vurguluyor: Şan peşinde koşanın hükmetme arzusuna yatkın olması da kaçınılmaz. Ancak hakiki şan'ı isteyenler için durum farklı. Hakiki şan'ın özlemini duyanlar, övgülere de gark olsalar bilgili yargıçların hoşuna gitmeyecek şeyleri yapmamaya özen gösterirler³⁷² Çünkü ahlâkın önemli olduğu bir düzende, birçoğu kendileri sahip olmasalar da doğru ve yerinde olduğunu düşündükleri nitelikler vardır: İşte, diyor Augustin, bir insanı şan sahibi olmaya, iktidara, hükmetmeye götüren bu niteliklerdir. Sallustius'un bu insanlar hakkındaki “*Doğru yoldan gidenler*”³⁷³ sözünü naklediyor.

Öte yandan, yargıçların hoşuna gitmeyen, onları şüpheye sevkeden şan arzusuna sahip kişiler hükmetme arzusu için yanıp tutuşurlar, hemen her zaman, suç işleyerek hukuk dışı yollara başvurarak da olsa arzularının nenesini elde etmeye çalışırlar. Bunlar

³⁷¹ Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, XIX, 21.

³⁷² tamen qui veram licet humamarum laudum gloriam concupiscunt, dant operam bene iudicantibus non diplicere. Saint Augustin, *aynu eser*, livre V, 19.

³⁷³ Sed illa vera via nititur, Sallustius, *De Conjuratio Catilina*, XI, 2.